

Міністерство освіти та науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут соціально-гуманітарного менеджменту
Кафедра філософії та культурного менеджменту

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
на тему
«Уявлення Ф.В.Ніцше про справжню людину»

Виконав студент IV курсу, групи К-41
напрямку підготовки Культурологія
ОПП Культурологія
Кіріченко Микола Миколайович

Керівник:

Професор, доктор філос. н.
Зайцев М.О.

Рецензент:

Доцент, кандидат іст. н.
Якуніна К.І.

Острог, 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3 ст.
РОЗДІЛ 1. КУЛЬТУРОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ Ф.В.НІЦШЕ	7 ст.
1.1. Культурологічна концепція Ф.В.Ніцше	7 ст.
1.2. Поняття діонісійського та аполлонічного як підвалини культурологічної концепції Ф.В.Ніцше	9 ст.
1.3. Аполлонізм як домінанта європейської культури	12 ст.
Висновки до розділу 1	16 ст.
РОЗДІЛ 2. АНТРОПОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ Ф.В.НІЦШЕ	18 ст.
2.1. Головні положення антропології Ф.В.Ніцше	18 ст.
2.2. Ф.В.Ніцше про сучасну йому людину	20 ст.
2.3. Вчення Ф.В.Ніцше про надлюдину	24 ст.
Висновки до розділу 2	31 ст.
РОЗДІЛ 3. Ф.В.НІЦШЕ ПРО СПРАВЖНЮ ЛЮДИНУ	33 ст.
3.1. Проблема переоцінки всіх цінностей	33 ст.
3.2. Ф.В.Ніцше про справжню людину	38 ст.
Висновки до розділу 3	44 ст.
ВИСНОВКИ	45 ст.
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	49 ст.

ВСТУП

Актуальність дослідження.

Фрідріх Вільгельм Ніцше, німецький філолог та філософ, його філософський спадок вплинув на хід світової історії в 20-му столітті та беззаперечно продовжує впливати на формування новочасних філософських концепцій, особливо тих, які спираються на проблематику філософських питань поставлених у другій пол. 19-го століття творцями дискурсу “філософії життя”. Сьогодні ніцшеанська філософія потребує детального вивчення, оскільки за своїм змістом є контрверсійною не тільки у відношенні до світоглядних настанов свого часу, вона так само суперечить здобуткам сучасної світової парадигми людського розвитку, філософські випадки Ніцше не тільки не втратили об’єкту свого спрямування а навпаки, отримали нові приводи до відродження в період глобалізаційних процесів та переходу до наднаціонального інформаційно-технологічного суспільства. Пошук людини, дослідження передумов її екзистенції, болюче питання цілепокладання - це ті виклики, які в сучасному світі залишаються актуальними, проте головне для нас в цій роботі те, що Ніцше так само як і ми сьогодні відчував їх актуальними, ба більше його думка виходить далеко за рамки людського тим самим відкриваючи для нас, тих хто так само шукає відповіді, широку перспективу подолання проблеми екзистенційної невизначеності людського існування.

Аналіз стану наукової розробленості.

Наукові роботи, які досліджують філософію Ф.В.Ніцше визначають предметами свої досліджень концепти, які лише частково дотичні до теми заявленої в цій кваліфікаційній роботі, теми ніцшеанської “справжньої людини”, оскільки сам термін “справжня людина” не був використаний самим філософом а є певним синтетичним означенням, квінтесенцією його філософських уявлень на межі між “людським” - “занадто людським” - “надлюдським”. Формування такого оформленого у терміні “справжня людина” теоретизування, необхідно спирається

на наукові доробки авторів, які досліджували інші логічно пов'язані з темою цього дослідження аспекти філософії Ніцше, ніцшеанську філософію в цілому. Серед них: А.Данто “Ніцше як філософ”; С.Шаап “Человек как мера. Учение Ницше о ressentimente”; К.Ясперс “Ницше: Введение в понимание его философствования”; М.Хайдеггер “Ніцше”; С.С.Аверінцев; О.Ф.Захарчук; С.А.Лозниця “Ідея вдосконалення людини в європейській культурно-історичній традиції: парадигми розвитку.”; В.В.Ільїн “Апология иррационального.”; А.А.Іщук “Філософія «героїчної особистості» в художній літературі ХХ століття”.; С.В.Калтишев “Ніцшеанство в естетиці ХХ століття”. та інші.

Мета дослідження.

Метою даної роботи є дослідження філософії Ф.В.Ніцше в тому, що стосується образів “людського” та “надлюдського” з метою формування філософської сентенції про “справжню людину” яка б базувалася на основоположних твердженнях Ніцше про людину та її буття.

- *Вивчити* основні філософські пропозиції Ніцше необхідні для обґрунтування терміну “справжня людина”.
- *Встановити* аксіоматичне визначення ключових термінів філософії Ніцше.
- *Виявити* можливість концептуального узагальнення філософських уявлень Ніцше про людину в термін “справжня людина”.
- *Сформувати* цілісний філософський образ “справжньої людини” базований на принципах ніцшеанської філософії.

Об'єкт дослідження.

Об'єктом даного дослідження є філософський спадок німецького філософа Фрідріха Вільгельма Ніцше.

Предмет дослідження.

Предметом даного дослідження є поняття “людина”, “вищі та нижчі люди”, “надлюдина”. Філософські концепції Ніцше про людину, проблеми цілей та способів, культурологічна та антропологічна концепція Ф.В.Ніцше.

Визначення методологічної бази.

В даній роботі було використано такі теоретичні методи дослідження: методи абстрагування, аналогії, порівняння, класифікації, узагальнення. В ході роботи використовувався аспектний підхід до наукового дослідження.

Наукова новизна роботи.

Курсова робота розкриває суть поняття “справжня людина” ґрунтоване на ключових тезах філософських розмислів Ф.В.Ніцше в частині, що стосується уявлень філософа про людину та принципи її цілепокладання.

Структура роботи.

Робота складається з наступних структурних одиниць: зміст, вступ, розділ 1, розділ 2, розділ 3, висновки, список літератури. У вступі нами коротко означено мету даної дипломної роботи, визначено об’єкт та предмет дослідження, подано інформацію про науково-дослідні методи використані у роботі та наведено основну джерельну базу дослідження.

Розділ 1 складається з чотирьох підрозділів. Тут ми досліджуємо культурологічну концепцію філософа Ф.В.Ніцше. Аналізуємо його уявлення про культуру та її вплив на людину. Підрозділи 1.2 та 1.3 присвячені дослідженню теми впливу аполлонічного та діонісійського начал на європейську культуру за роботами Ф.В.Ніцше. Розділ закінчується коротким висновком.

Розділ 2 складається з чотирьох підрозділів та містить аналіз антропологічної концепції Ф.В.Ніцше. Тут ми аналізуємо його антропологію, оцінку філософом сучасної йому людини та його концепцію “надлюдини”. Розділ закінчується коротким висновком.

Розділ 3 складається з трьох підрозділів та присвячений ніцшеанському образу “справжньої людини”. Тут ми вивчили проблему переоцінки всіх цінностей у Ніцше а також спробували структурувати знання про справжню людину базуючись на сукупності знань про людину у філософії Ф.В.Ніцше. Розділ закінчується коротким висновком.

РОЗДІЛ 1

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ Ф.НІЦШЕ

1.1. Культурологічна концепція Ф.В.Ніцше

Культура для Ніцше - це у першу чергу специфічна форма адаптації людини до тих життєвих умов які склалися у сучасному їй суспільно-історичному відтинку часу. Аналізуючи його роботу “Шопенгауер як учитель” можна помітити, що його оцінка культури є двоякою, філософ підмічає як негативну сторону існування культурної парадигми так і позитивну. Зокрема Ніцше говорить, що існування культури справляє негативний вплив на реалізацію людиною своєї волі оскільки культурні практики значно обмежують індивіда, формуючи для нього культуральні межі через релігію та систему притаманних їй моральних цінностей. З іншої сторони у його філософії присутня позитивна оцінка культури як такої що стимулює людину, у значенні шопенгауерівську людину, фільтрувати все що заважає її вищій реалізації через формування високої культури.

Для нас корисно звернутися до однієї цитати з тієї ж книги “Шопенгауер як учитель” так як вона здатна продемонструвати уявлення філософа про культуру як форму реалізації особистісного потенціалу людини на шляху її трансформації. “Культура є дитиною самопізнання кожної окремої людини та її незадоволенням собою” [1, с.34]. Ніцше пише, що тягарем кожної людини є її здатність до пізнання, культура є у такому випадку результатом пізнання тих небагатьох людей, які змогли витримати жах реального світобачення, культура тут постає як результат відкритості до трагічного. У той самий час таке позитивне ставлення до культури не є наскрізним для його філософії. З іншої сторони Ніцше стверджує що для звичайної, не високої культури, яка не стимулює особистість до переборення а тільки задовольняє її потреби в ілюзії, характерна орієнтація на абстрактні цінності та науковий прогрес який по суті підмінив собою єдино можливий варіант побутування культури через міфотворчість та сприйнятливість до міфу.

Варто зазначити, що Ф.В.Ніцше розмірковував про культуру та її співвідношення з іншими сферами людської діяльності, як от наука, перебуваючи в історичних обставинах активної індустріалізації та розвитку

виробництв. Можливо тому він так багато уваги звертає кризі відносин науки та культури. Філософ стверджує, що тільки “вільний духом” здатен щиро займатися наукою, зберігати владу над собою та протистояти спокусі ототожнення власних сил з силами природи. Таке відношення до науки як і власне сама наука є утіленням “культури” оскільки вчений не переслідує рабське прагнення возвеличитися над життям чи опанувати його а тільки розширює межі власного пізнання. Пізнання у контексті “культурної науки” є найвищою цінністю через реалізацію якої відбувається трансформація особистості людини, на противагу рабському прагненню, через науку розширити знання про життя щоб керувати ним.

Ніцше вважав, що сучасна йому європейська культура перебуває у кризовому стані а найбільш вичерпно її характеризує змаління людини, приниження її статусу та що більш трагічно статусу її індивідуальності. Будучи поціновувачем давньої грецької культури, філософ стверджував, що криза у європейській культурі виникла у першу чергу через те, що прообразом її формування було обрано не еллінський, прототип а цивілізований александрійський культуротворчий підхід. Він називає таку європейську культуру сократівською оскільки суть її полягає у перемозі аполонічного начала та розширення ролі раціонального розуму у житті представників культури а це у свою чергу означає що знецінилася індивідуальність людини, нівельовано властиву їй природу та фізіологію інстинктів. “Загальною ознакою сучасної епохи є надзвичайне падіння людини у власних очах.(...)З часом людина робить спробу встановити тісні зв’язки з цінною у собі стороною буття - так поводять себе всі метафізики, які мають бажання утримати достоїнство людини вірою у те, що моральні цінності є головними цінностями.”[2. с. 33].

Культуротворча діяльність європейців на думку Ніцше, призвела до формування у європейській культурній парадигмі явища “ресентименту” як наслідку окультурення особистості. У “Народження трагедії з духу музики” Ніцше характеризує людину як створіння чуттєвого афекту та поривів у той час

як встановлення культурного обмеження на таку людську природу неминуче призводить, на думку філософа, до формування ресентементальних викривлених бажань. Так ресентимент треба розуміти як наслідок культуротворчої діяльності людини, а культура у такому ключі буде розглядатися як засіб позбавлення людини чуттєвого аспекту, формування патерну поведінки через суспільну мораль та релігію. Отже узагальнимо що у Ніцше ресентимент є важливим складником новоєвропейської культури у сенсі його чуттєвого наповнення культури та представляється пограничним станом напруги таких станів як ворожість, ненависть, відчаєм та вдячністю. [3]

1.2. Поняття діонісійського та аполлонівського як підвалини культурологічної концепції Ф. Ніцше.

Діонісійство та аполонійство у культурологічній концепції Ф.Ніцше перебуває у симбіозі, взаємозалежності протидіючих сил. Ніцше формує це протидіюство і взаємозалежність через спільні не тотожні ознаки, які відкривають символізм діонісійського та аполлонівського начал. Репрезентація начал через представництво двох “мистецьких” богів, репрезентація різноякісних прагнень творення, розкриття через специфічний аполонічний сон та діонісійське сп’яніння. Ніцше розглядає грецьку культуру як поле битви між аполонічним та діонісійським трансполуючи подібне спостереження на сучасну йому німецьку та європейську культуру. Пояснюючи розвиток культури дією двох антагоністичних чинників філософ не створює жорсткої системи на кшталт гегелівської тези та антитези. Аполлонічне та діонісійське перебувають у постійному змінюваному русі, рухаючись ривками, звертаючись до повторень, заперечуючи природну необхідність прогресу. Розвиток культури під дією антагоністичних чинників у Ніцше позбавляється необхідності безперервного руху вперед, історичний поступ може набувати регресивного виду. Важливо звернути увагу на те що аполлонічне та діонісійське у Ніцше виступають

естетичними категоріями. Аполонійне начало відображає стан гармонії з природою, стійкий зв'язок з натуральною красою. Ніцше називає цей зв'язок наївним, оскільки він приховує можливість усвідомлення страждань, зачаровуючи спокійною вишуканістю олімпійського буття та розміреністю життя грецького полісу. [3]

Руйнування аполлонічного “сну” перетворює унаївджену людину в її пізнавальних потугах на істоту сповнену жаху та самозабвенного захвату оскільки приємний “сон” розвіюється зникаючи в розлогості діонісійської темряви, без аполонівського світла і прогнозованого раціонального майбутнього. Проте звільнення від цього сну через екстатичність діонісійського не тільки не руйнує культури але навпаки відкриває справжній вимір природного, звільняючи мистецькі репрезентації від оформленого красноцтва аполонійної раціональності.[3]

“Під дією чарів діонісійного не лише знову відновлюється союз людини з людиною, але й відчужена, ворожа або пригноблена природа знову святкує торжество примирення з її блудним сином, чоловіком. Добровільно пропонує земля дари свої, і мирно наближаються хижі звірі скель та пустелі. Квітами і вінками закидано віз Діоніса, а під його ярмом крокують пантера і тигр.[...] Співаючи і танцюючи, людина стає членом вищої спільноти [...] З її жестів промовляє зачарованість. Як тепер звірі і земля дарує молоко та мед, так і з неї звучить щось надприродне: вона почувається богом. [...] Мистецька могутність усієї природи, аж до блаженного вдоволення Праєдиного, відкривається тут у трепеті сп'яніння.” [3, с.26,27]

Для грецької культури пробудження від “сну” могло означати тільки варваризацію їхнього культурного простору, оскільки світ злагодженого співжиття олімпійських богів та людей, це те що рятувало їхню культуру ілюструючи застосування принципового прагнення до розвитку через форму “грецького песимізму”. “Як греки, саме в пишноті своєї юності, мали волю до

трагічного і були песимістами? І що саме безумство, говорячи словами Платона, принесло Елладі найбільшу благодать?” [3, с.15]

Відношення між аполонічним та діонісійським можна зобразити за аналогією як відношення *монади* до *діади*. Аполонійне це монада, яка об’єднує форму, творить єдність на противагу істинному трагізму різнобічних проявів життя. Діонісійське навпаки це дволикість Діоніса виражена у протиборстві будь якому зосередженню життя в монаді, це прагнення розірвати божественний лик щоб увібрати всю повноту жахливої та радісної форм життя. Діонісійське руйнує принцип індивідуалізації життя аполлонівського, руйнуючи замкнуту систему нормативного в культурі. Аполлон як внутрішнє Діоніса яке останній має знищити щоб зруйнувати власне обмеження. [19]

Естетизм Ніцше формувався під впливом ідеї Шопенгауера про світову волю та Вагнера який намагався відновити ідеали середньовічного німецького героїзму. Сам філософ у своїх міркуваннях орієнтується на давньогрецькі ідеали. Естетичні категорії аполлонічного та діонісійського використовуються ним на позначення різного роду форм організації культуротворчості у греків. У книзі “Народження трагедії з духу музики” філософ доходить висновку, що існування вищезазначених категорій як і власне самого феномену естетизму є єдиним виправданням існування світу взагалі оскільки через естетику розкривається гармонія поєднання індивідуального та титанічного, тобто можливе існування взагалі. Виправдання людського існування можливе тільки через творчість. Мистецтво як метафізична діяльність людини, на противагу моралі, є за Ніцше визнанням художнього змісту життя. [20]

1.3. Аполонізм як домінанта європейської культури

Філософія культури у Ніцше займала чільне місце серед решти його інтелектуальних зацікавлень. Оцінюючи європейську сучасну своєму періоду

європейську культуру філософ радикально протиставляє свої мисельні формули містично-ліберальному соціальному духу другої половини XIX ст. Першим епізодом контрнаступу Ніцше на європейську культуру було створення твору “Народження трагедії з духу музики” який крім банального вивчення культурологічного феномену грецької трагедії виявив взаємозв'язок між її занепадом та занепадом європейської культури у співвідношенні. Порятунок від занепаду в ранній своїй філософії філософ бачить в подоланні аполлонічного раціоналізму через синкретизм мистецьких засобів і форм. Його тривалий друг і наставник Р.Вагнер виступав до певного моменту йому за людину яка власне живить своєю музикою діонісійське в європейському мистецтві, повертає певний рівень хтонічного у вихолощені сучасні форми. Узагальнено Ніцше бачив розвиток сучасної Європи у поступовій перемозі аполонічного над діонісійським, раціоналізації всіх сфер життя. У мистецькому вимірі можемо говорити про перехід від діонісійської єдності музичних форм та лірики давньогрецької трагедії до пласкої комедії, та буржуазної драми під проводом натяку на метафізичну глибочінь трагедії. [20]

Пізніше філософ розвине критику культури в природничо-позитивіському ключі, критика цінностей набуває тут критики ідеалістичного в європейській культурі та забуття природних тілесно-фізіологічних духовних досвідів людини. Спостерігаємо, що головним напрямком роботи на цьому етапі розробки критики європейської культури (“Людське надто людське”, “Ранкова зоря”, “Весела наука” т.1–4”) постає дослідження ідолів та ідеалів, цінностей та тенденцій широкого спектру ментально-культурних явищ, редукування їх до специфічних фізіологічних процесів, що дедалі більше поширюється в «цивілізованому» світі. Природничо-позитивіський підхід в пізніших працях таких як “Так казав Заратустра” був використаний Ніцше з метою радикалізації свої попередніх висновків стосовно фізіологічного обумовлення поширення декадансної культури в Європі. Постає проблема “нігілізму” як європейського ідеалізму проте в якісно іншому варіанті, не як певний психологічний феномен а як логічно

обумовлений захист фізіологічно зіпсутих “декадансних” “малих людей” від життя. Культура в такому контексті виступає середовищем яке покликане захистити те що має зникнути, вона створює комфортне для проживання “малих людей” середовище.[4]

Для розуміння Ніцше у ролі філософа культури нам необхідно визначитись з поняттями “декаданс” та “нігілізм” котрі відіграють ключову роль в його культурологічній концепції. «Нігілізм стоїть за дверима: звідки йде до нас цей наймоторошніший із усіх гостей? ...» [10, с.29].

Звернувшись до фрагментів останньої праці Ф.Ніцше “Воля до влади” ми можемо розкрити позитивні уявлення філософа у відношенні нігілізму як засадничої форми руйнування старих ціннісних моделей на противагу його гостро критичним зауваженням у сторону нігілізму як форми проводу декадансної культури в загальноєвропейському культурному поступі. Ніцше звертається до історичного аналізу зазначаючи, що нігілізм є наріжним каменем розвитку європейської культури не тільки найближчого минулого але й в цілому супроводжував європейський соціокультурний розвиток впродовж всієї історії, також нігілізм становить майбутнє європейської цивілізації, її засадничу характеристику. “Це майбутнє промовляє вже крізь сотню ознак, ця доля скрізь провіщує про себе, до цієї музики майбутнього вже прислухаються всі вуха” [10, с. 25].

Мислитель розмірковує над феноменом нігілізму, не тільки засвідчивши його існування але й вказуючи на те, чим власне є нігілізм у якості культуротворчого та психофізіологічного явища. Таким чином нігілізм у Ніцше постає формою деструкції всіх старих ціннісних орієнтирів, постійним невтомним прагнення до переосмислення основоположних історично обумовлених життєвих настанов. Це стан культури коли питання її екзистенції не знаходить своєї відповіді, тобто питання “навіщо?” залишається невирішеним, подібна ситуація провокує тотальну зневіру людини в майбутньому та теперішньому, призводить до переживання жаху безвідносного існування. З психофізіологічного погляду

Ніцше, нігілізм це стан абсолютної зневіри людини, який призводить до тотальної фрустрації, страждання за втраченим минулим та змарнованими зусиллями. Таким чином розчарування що призводить до нігілізму з'являється не саме по собі як обов'язковий наслідок осмислення людиною свого існування, а як наслідок поразки категорійного апарату процесу раціоналістичного цілепокладання. Іншими словами нігілістичне констатування відсутності сенсу виникає тоді, коли в усьому що є і діє передбачається певна цілісність, послідовність, системність. Виходячи з такого хибного раціоналістичного підходу до життя людина не знаходить реального підтвердження своєму уявленню, тут і виникає нігілізм як психофізіологічне явище, “(...) віра в категорії розуму є причиною нігілізму (...)” [10, с. 35].

Помилкове судження про світ, як про щось раціональне та таке, що неодмінно має певне спрямування, мету, доступне до розуміння в категоріях істинного і неістинного, таке уявлення руйнується в процесі аналізу історичного розвитку культури та життєвої біографії конкретної людини. В наслідку сама людина втрачає свою мету, ціль, оскільки більше не бачить в навколишньому світі розумного начала. Ніцше у зв'язку з цим оцінює існування містично-релігійного світобачення як форму психологічної компенсації для людини. Через міфотворчість, формування образів “іншого” світу де лежить кінцева мета людського існування. “Єдиним виходом є можливість визначити весь цей світ становлення як морок та вимислити як істинний світ новий, потойбічний нашому” [11, с. 34]

Науково-технічний прогрес зруйнував релігійно-містичні уявлення, катастрофічно вплинувши на формування картини світу та культурологічного спрямування Європи. Логічно сталося так, що коли було зруйновано монолітне релігійне уявлення людини про потойбіччя, як щось що є завершальним етапом життя, коли було поставлено під морально-етичні доктрини християнства, тоді людина залишилася сам на сам з усвідомленням безповоротної втрати сенсу, тоді нігілізм отримав останній поштовх до формування культури раціоналістичного

заперечення світу. “(...) нігілізмові залишилися лише оцінки засудження — і нічого понад те!” [10, с. 58].

Філософ розрізняє два види нігілізму, активний та пасивний нігілізми. Активний нігілізм за Ніцше це сила спрямовання на руйнацію старого заради пошуку нового відповідного часу смислу, це “злісне розчарування” лють спрямована на активний пошук, як останній ривок. На противагу активному нігілізму, пасивний втрачає всяку здатність до руху, пасивний нігілізм це бездіяльність, забуття. Пасивний нігілізм зумовлює культурні форми психологічної адаптації індивіда, прагне створити певний кокон з релігійного, етичного, політичного або естетичного сфер з метою збереження певної ілюзії “щастя”. Вочевидь цією дихотомією «активного» та «пасивного» нігілізму Ніцше хоче констатувати факт того, що смислова криза культури не є вироком проти її нікчемності. Вона також містить у собі можливості до нового, творчого становлення. Стан сучасної культури Ніцше кваліфікує як «пасивний» нігілізм. Позицію ж власного мислення він буде визначати як «активний нігілізм» і неодноразово іменуватиме себе «нігілістом». [12]

Декадансна культура виникає не внаслідок нігілістичного підходу а відбувається паралельно з ним. Нігілізм є більше шляхом через який декаданс приходить у європейське поле але насправді на думку філософа не є причиною такого приходу. Декаданс виникає, коли “воління” людини обумовлюється хибними інстинктивними мотивами. Ніцше вважає, що декаданс в культурі це спадкове явище яке набуває форми традиції та передається з покоління у покоління набуваючи нових рис і пов’язано це найперше з ослабленням сили протидії до зовнішніх чинників та підвищенням чутливості людини до подразників.[31]

Європейська культура, а саме аполонійне начало в європейській культурі, сформувало передумови до розвитку в ній нігілізму та декадансу, як форм заперечення життя та психологічної компенсації екзистенційної кризи суспільства. Раціоналістичний підхід до життя, створив ілюзію про визначеність

існування, підвладність оцінці за допомогою категорій “істинного” та “не істинного”. Як наслідок руйнація цієї ілюзії призвела до того стану культури коли креативна енергія направляється на залагодження конфлікту відриву індивіда від світу природи, забезпечення компенсаторних механізмів культурних форм ескапізму від життя. [20]

3.4. Висновки до розділу 1

В цьому розділі нами було розглянуто питання співвідношення аполлонічного та діонісійського у культурологічній концепції Ф.В.Ніцше. З огляду на проаналізовані матеріали та думки дослідників творчості філософа можна дійти висновків, що співвідношення аполлонічного та діонісійського у Ніцше є уособленням вічного протиборства між хаосом та порядком. Аполлонічне та діонісійське постають двома варіантами розвитку культури, раціональним та ірраціональним, а їхнє поєднання забезпечує змінюваність і безперервний циркуляторний рух історії. Аполонічне у свою чергу є актуальною формою розвитку європейської культури та відповідає за раціоналізацію всіх сфер життя людини у Європі.

Діонісійське у культурі проявляється поверненням до природної безпосередності інстинктивної поведінки. Через діонісійське людині відкривається трагічність буття, це неоформлений жах невідомого що що його провокує розрив ілюзорної ясності аполлонічного. Аполонічне навпаки є раціональним началом, воно унормовує життя і створює ілюзію того, що всі речі є систематизованими та мають своє призначення. Аполонічне сформувало європейську культуру на засадах раціональності, Ніцше вважав подібний розвиток сократівським через надмір запитувальності та оманливі відповіді раціонального підходу.

Аполонічний тип розвитку культури призвів до розвитку декадансу та нігілізму як виразників життєвого песимізму. Ніцше негативно оцінює

європейський нігілізм, оскільки він є низьким та пасивним, на противагу активному нігілізові через який реалізує себе надлюдина. Загальні ознаки занепаду людини у сучасній Німеччині Європі він характеризує як ознаки декадансу та гостро критикує сформовані цією культурою цінності такі як співчуття, компромісність, мораль та релігійність. Загалом філософ засвідчує кризу європейської культури та європейської людини, оскільки домінування аполлонічного призводить до змаління людини, “приземлення” її прагнень та блокування інстинктивних життєвих поривів.

РОЗДІЛ 2

АНТРОПОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ Ф.НІЦШЕ

2.1. Головні положення антропології Ф.В.Ніцше

Філософія Ніцше містить оригінальну антропологічну концепцію, яка за своїм змістом можна говорити заперечує антропологію як науку взагалі. “Усі природничі науки є лише антропологія, спроба зрозуміти людину; ще вірніше, складний обхідний маневр, щоб таки повернутися до людини. Роздування людини до макрокосму, щоб в результаті сказати: “Ти є зрештою те, що ти є”.” [11, ст.407]. Фрідріх Ніцше як можна зрозуміти з наведеної вище цитати не схвально ставився до сучасної йому антропології як науки. Вбачаючи в антропології намагання людини у першу чергу зберегти нормальний образ людини, спробу ухилитися від необхідності розвитку та подолання слабкостей людського.

Український дослідник Т.Лютий зазначає у своїй роботі “Ніцше.Самоперевершення”, що для філософії та зокрема антропологічної концепції Ф.Ніцше не притаманна наявність системи, або чіткої структури. “Він визначає філософію не як результат, а завжди як засіб мислення”. [18, с.506] Саме тому його підхід є більш поетичним ніж логічним у тому сенсі, що він виражає свої думки у вільні манер а його антропологія до прикладу є більше футуристичним прогнозом розвитку людини в майбутньому, їй не притаманна традиційна антропологічна описовість. Власне це і є головна відмінність у його антропологічному підході, адже людина як об’єкт для Ніцше постає у першу чергу носієм потенціального на противагу звичному сприйняттю людина як довершеного зразка, “вінця природи”.

Ніцше зі своєю критикою традиційної європейської антропології ставить під сумнів не тільки антропологічні студії людини у їхньому описовому чи нормативному характері а взагалі доцільність антропології як науки яка могла б відповісти на питання про людину. Філософ не погоджувався з антропологією свого часу оскільки вона заснувала свою наукову діяльність на певному помилковому апріорному знанні чи то уявленні про людину як центр проявленого світу, тобто вона у своєму базисі спиралася на засади есенціалізму що саме по собі було абсурдом з точки зору ставлення Ніцше до людини, оскільки остання на його переконання не може бути дієвим суб'єктом та бути довершеною - розумною індивідуальною субстанцією.

У загальних рисах антропологічна робота Ніцше заснована на запереченні антропоцентризму як висхідного положення для науки про людину. В своїй власній антропологічній концепції Ніцше інтерпретує людину користуючись власними уявленнями про генеалогію, фізіологію та не в останню чергу естетику. Також у його підході можна простежити збереження принципів культурного релятивізму з відходом від європоцентризму; перспективізму у тому що стосується трансформації людини а також у тому що стосується заперечення сучасної йому європейської метафізики. Філософ розглядає проблему

співвідношення тваринного та людського в людині, знову ж таки заперечуючи тезу про те що людина є “вінцем творіння”, звертаючи увагу на те що в людині є ще дуже багато тваринного а межі між тваринним та людським навіть у культурному полі не розмежовані. Іншим питанням про людину є питання більш індивідуалістичного характеру які стосуються особистої свободи, волі, мотивації, проблеми самопізнання та генеалогії моралі. Про метафізику в антропологічних дослідженнях Ніцше пише “Про метафізичний світ ми не можемо сказати взагалі нічого, окрім того, що він — іншим світом, що це недоступне, неосяжно інше буття... безсумнівно, для нас найбайдужішим із усіх пізнань є його пізнання”. [4, с.23]

Отже антропологічна концепція Ф.В.Ніцше у першу чергу стала альтернативою антропоцентричній традиційній науці про людину, яка використовувала антропоцентричний понятійний апарат навіть у питаннях які стосувалися дослідження природи.

2.2. Ф. Ніцше про сучасну йому людину.

Ніцше говорить про сучасну йому людину здебільшого, як про невід’ємний компонент процесу “вічного повернення”. Тут вона виступає закономірністю, яка тим не менш викликає занепокоєння філософа оскільки має дуалістичну форму. Дуальність людини проявляється у її здатності нести в собі і розвинути два протилежні начала, “надлюдське” і “низьке”. “Людина це те, що потрібно подолати”. [21, с.8]

Проте філософ ніколи не мав на увазі реальне подолання людини, це твердження виступає тільки пробудженням від сну нездійсненого задуму. Остання людина в даному випадку виступає вічною можливістю народження надлюдського. На думку Ніцше кожен повинен відкрити в собі вимір надлюдського в першу чергу для того щоб захистити себе від небезпек

зовнішнього світу. Набуття надлюдського потребує від людини усвідомленого воління, і навпаки виродження може відбуватися несвідомо та непомітно. Так жодна людина не народжується могутньою чи ослабленою, людина досягає надлюдського або скочується у прірву низького тільки в процесі освоєння нею життя через “вічне повернення”.

Ніцшеанське вічне повернення пов’язується з концепцією надлюдини через поняття волі як “образу найчистішої волі до влади і сенсу (цілі) єдино суцього” [10,с.194], у твердженнях Ніцше про вічне повернення та надлюдину проглядається певний дисонанс, оскільки вічне повернення суцього передбачає заперечення можливості розвитку. Так дійсно вічне повернення у Ніцше не означає повторення тотожного але в той самий час означає незмінюваність одиничних речей. В такому разі надлюдина як форма сподівання, надія, виходить за рамки концепції вічного повернення. Проте деякі дослідники вважають, що насправді такого дисонансу між цими двома ідеями не існує зокрема Можейко М. О. стверджує що для уникнення суперечності “вчення про надлюдину має стати свого роду вимогою, зверненою до людської волі, щоб такий сенс існував”. [21, с.174]

Ніцше гостро критикував сучасну йому культуру та відповідно людину сформовану на системі цінностей такої культури. Надмірна раціональність сучасної людини вважалася ним головним чинником поширення нігілізму та декадансу. Ніцше зазначав, що пошук людиною системної ясності в навикишньому світі тим паче в сфері соціального є фатальною помилкою, марною витратою часу, оскільки людина не тільки не здатна розумом чи інтелектом досягнути всі форми здійснення життя але й навпаки тільки зажене себе у пастку тяжкої фрустрації. Він показував, що людина маси живе в ілюзії необмеженого примату розуму в той час як справжнє життя завжди розгортається поза межами людського раціоналізму у лоні природного. Саме природній стан слідування психофізіологічним інстинктам Ніцше вважав правильним способом існування для людини, воля до влади яка проявлена у

природі її непогамовним розвитком так само мала б в повній мірі розкрити для людини шлях до надлюдського. Критика Ніцше сучасності направлена саме на аспект цього антиприродного поклоніння штучним структурам соціального. Воля до влади, як головна рушійна сила використовувана “звироднілими” людьми призвела до формування стійких систем цінностей, морально етичних орієнтирів (у тому числі християнської церкви), які суперечать на думку філософа покликанню людини, передвіщають настання рабського часу. До таких порочних цінностей сучасної йому людини він відносить: співчуття, доброту, любов до ближнього, гуманізм, пацифізм ітд. Більш детально про це буде зазначено в наступному пункті у взаємозв’язку з концепцією “надлюдини”.

Ніцше при описі людини абсолютно дистанціюється від фізіологічної природи людини, загалом це зрозуміло навіть з його відношення до фізичної антропології та антропоцентризму який перетворює людину на особливий об’єкт дослідження порівняно з рештою життя. Таке ставлення приховує від людини її власну недосконалість та слабкість, а слідування християнській етиці та моральним нормам заснованим на християнських цінностях позбавляє її прагнення до самоперевершення. “Стимулом для нього завжди виступає невдоволення сучасною людиною, так і пристрасне прагнення та воля до справжньої і можливої людини”. [12, с.201]

Філософ також протистоїть будь якому возвеличенню людини заснованому на уявленні про її особливий зв’язок з божественним тим самим він знову наголошує на тому факті що людина незначно відрізняється від тварини. Так філософ вважає, що саме помилкове усвідомлення своєї відмінності від тварини та притаманні людині почуття складають основу уявлення людини про саму себе як про відмінний пов’язаний з Богом вид. Дослідник К.Ясперс зазначає про Ніцше що той приводить нас до усвідомлення, що людина хоч і відрізняється від тварини проте у суті поки що не представляє з себе чогось особливого.[12]

При аналізі його роботи “Народження трагедії з духу музики” можна помітити, що навіть у цій ранній роботі вже простежується його пропозиція

побудови нового типу взаємовідносин людського та божественного. “Філософ запропонував розглядати життя та існування індивіда єдиноважливою сферою буття”. [3, ст.23]

Ніцше гостро критикує тенденцію до широкої демократизації суспільства оскільки бачить у “рівних правах” спробу маси сформувати ворожий фронт проти вищої цілі трансформації людини у надлюдину. Поширення прав серед маси позбавленої аристократизму виявляється передумовою приходу “останньої людини”. У книзі “Так казав Заратустра” Ніцше пише “Земля змаліла, і на ній вистрибує остання людина, роблячи все мізерним. Рід її незнищений, як земляні блохи; остання людина живе найдовше”. [2, с.16] Саме так філософ передбачає зникнення справжніх людей та заміщення навіть “маси” останньою людиною.

Остання людина це збірний образ для характеристики найнижчого ступеню людської реалізації, це тотальне проявлення людської слабкості та спротив істинній природі людини. Форма “останньої людини” з’являється у Ніцше в книзі “Так казав Заратустра”, саме тут він говорить про те що життя без небезпеки і без боротьби веде до змаління особистості. У раніше наведеній цитаті з цієї книги ми можемо бачити цей випад проти розширення комфорту цивілізації. Від імені Заратустри Ніцше говорить “Я люблю того, хто живе задля пізнання і хто прагне пізнавати, щоб колись постала надлюдина. Отже того, хто прагне своєї загибелі”. [2, с.13,14] Тобто він виставляє вимогу ризику, формування мужності для того щоб протистояти не тільки зовнішньому ворогу але й внутрішньому ворогу надто людських чеснот. Ніцше у розповіді про Заратустру підкреслює героїку його буття, ось це фанатичне трансове переслідування власної волі до влади, автономія існування, незалежність від суспільства та окремих індивідуальних особистостей - це те що втілює у собі сам образ Заратустри, так начебто останній є вже втіленим надлюдиною з майбутнього. Остання людина навпаки є втечею від всього героїчного, є форма самоусунення від управління власним життям, переховування від великих справ. Ця людина приходить у світ через поширення пасивного нігілізму та декадансу,

вона несе співчуття та безпідставну самопожертву заради збереження власного виду. Відбувається остаточне зникнення обрисів тих ідеалів самоперевершення, які ще були присутні у ситуації з перебуванням людей у статусі невизначеності, це ситуація коли воля зникає, і навіть руйнування вже не є можливим. Остання людина буде “жити найдовше” оскільки за своєю суттю є реактивною та в масі буде опиратися будь яким змінам.

Саме до такого виду зверненні слова Заратустри на площі з канатоходцем, остання людина це виклик світові оскільки ще ніколи життя не було замкнуте у такій амбівалентній нерухливій формі як остання людина. Тяжіння до примітивного та стандартизованого людського існування на думці Ф.В.Ніцше поставить крапку у героїчному епосі про становлення надлюдини оскільки остання людина більше не є бенефіціаром реалізації власного потенціалу.

Критика Ніцше антропоцентричної антропології є послідовним розгортанням його концепцій людини, “останньої людини” та надлюдини. Людина володіє потенціалом що обмежується тільки самою людиною, “остання людина” у такому випадку виступає полярною категорією оскільки характеризується як стан втрати зв’язку з реальністю, ототожнення свого існування з раціоналістичним конструктом аполонівського суспільства.

2.3. Вчення Ф.Ніцше про надлюдину.

Концепція Ніцше про надлюдину, це одна з головних філософських концепцій його спадщини. Особливо гостро інтерес до надлюдського виникає в процесі все більшого науково технічного розвитку, поширення можливостей перевершення природних опцій людини, збільшення можливості реалізувати волю до влади. На думку філософа Калтишова вплив Ніцше на парадигму розвитку антропологічних студій XX ст. був визначальним, не в останню чергу за рахунок встановлення контрапозиції надлюдської істоти до людського.[23] Інший дослідник Аверинцев С.С. вважає що образ надлюдини постав у Ніцше з

грецьких міфів про “напівбогів” та “героїв”. Надлюдина в такому випадку, це людина яка на фізичному та духовному рівнях самоперевершила себе, перетворилася на інше створіння. [24]

Ідея Ніцше про надлюдину з самого початку отримала різноякісні оцінки як зі сторони його колег так і на більш широкому, публічному полі обговорення. Можна ствердити, що серед тих хто знайомий з терміном “надлюдина” сформовано два табори, про це також зазначає вітчизняний дослідник спадку Ніцше О.Ф.Захарчук.[25] Перший табір це ті науковці та інтелектуали, які вбачають у “надлюдині” расиський конструкт. Прибічники цієї теорії звертають увагу на біологічний аспект. Другий табір навпаки відходить від суто тілесних описових констатації, та вбачає в “надлюдині” у першу чергу ідеологічний акцент, духовну та метафізичну інтерпретацію образу(Камю, Гайдегер, Ясперс). Й сам філософ про надлюдину пише з позитивних позицій по відношенню до реалій, не як про протилежність а більше як альтернативу переходу, варіант можливого розвитку. “В ідеї про ірраціональну надлюдину знаходить свою необхідну підставу й завершення вся соціально-філософська концепція Ніцше, у зв’язку з чим критика Ніцше сучасного суспільства може бути виправдана як позитивна. Ніцше не просто критикує сучасне суспільство, він пропонує йому шлях виходу з кризи через відмову від раціонального й прагнення до ірраціонального. Ірраціоналізм же, власне кажучи, у Ніцше ототожнюється з гуманізмом або вищим (непрагматичним) гуманізмом, що, звичайно ж, виходить за межі традиційних цінностей сучасного суспільства, у тому числі й у тому, що стосується форм його соціально-політичного життя”. [25 ст.15]

Аналізуючи в такому ключі ідею “надлюдини” доходимо висновку, що необхідність появи цього феноменального створіння у Ніцше пов’язана з необхідною протидією нігілізму в європейській культурі. Надлюдина покликана до здійснення процесу переоцінки всіх цінностей. Очевидно філософ відчував приреченість спроб змінити європейський соціокультурний поступ беручи за основу наявні традиційні європейські цінності. Потрібно було відкрити новий

вимір, вийти за рамки системного, покликати кардинально іншу, потойбічну силу яка в той самий час імаментно присутня повсякчас у пригнобленому діонісійському началі серед кривд нанесених діонісійській лінії культури аполонійним раціоналізмом. Таким виміром стала ніцшеанська надлюдина.

Ніцшеанська надлюдина належить до вищих, “аристократичних” вимірів буття, вона завжди протистоїть масовому. Надлюдина сповідує такі принципи, які можуть оцінюватися ніяк інакше як життєствердні. Вічна боротьба за право і змогу здійснювати своє воління всупереч загальним масовим уявленням про правильне та істинне є характерною особливістю воління надлюдини. Дослідник Калтишев також зазначає, що надлюдинні притаманне постійне прагнення до творчості, креації вольових форм. В процесі творчості надлюдиною використовується весь спектр можливостей що ніяким чином не корелюється із загальнолюдськими уявленням про правильне та неправильне, добро і зло тощо. Всі моральні настанови мас для надлюдини тільки ілюзія, яка приховує хаос природного творіння від слабких очей маленьких людей. Замість праведних чеснот, таких до прикладу, як співчуття, надлюдина прагне загального утвердження егоїзму, вона прагне всюди здійснитися як двигун будь якого руху, знаходиться у постійній боротьбі. Надлюдина через егоїзм розкриває своє я і свою самість для того щоб могли ствердити їх у кожному своєму творінні. [23]

Коли говорити про головне протистояння надлюдини, а саме протистояння “надто людським цінностям” тоді в цьому ключі хочу звернутися до матеріалів наукового дослідження вченої С.А. Лозниці, яка розглядаючи логіку теоретизування М.Хайдегера про вислів Ніцше “Бог помер” акцентувала увагу на змісті цієї сентенції, на тому що цим проголошено смерть вольового начала надчуттєвого світу, так для Ніцше настав кінець метафізичного у світі. Настав період переоцінки всіх цінностей. [26]

Філософ вважає, цілком логічно та виправдано, що кожному історичному періодові відповідає певна ієрархічно згуртована система цінностей, за його власним формулюванням певна “скрижаль цінностей”. Ось ця “скрижаль

цінностей” яка домінує у Європі є дефективною, адже тепер вона спирається на більше неіснуючі основи такі як “Бог”, “істина” які означають минуле переможене воління. За думкою Ніцше вищеназвані цінності більше не відповідають за поступ історії, на арену життя виходять нативні мотиви людського, а саме підкорення людини інстинктивному естеству, природному бажанню володарювати, утверджувати свою волю над усім живим, що притаманне кожному природному творінню - рослинам, тваринам та людям.[26 ст.12]

“Засвоївши вчення Шопенгауера про волю та Дарвіна про розвиток, Ніцше вносить свої корективи: життя сповнене страждань і є постійною боротьбою, зміною поразок та перемог, але це все не є даремним, а веде до певної мети. Кожна істота дотепер породжувала істоту вищу за себе і таким чином, буття постійно підвищується, що є можливим тільки на основі волі до влади, завдяки якій прогресує, розвивається життя, і отже вдосконалюється світ і вдосконалюється людина. Таке вічне подолання, на думку Ніцше, є можливим не лише у минулому, а й у майбутньому. Як із тварини постала людина, так із людини має постати тип, вищий за людину. Він називає цей тип «надлюдиною» [26, с.13].

Вічне повернення про яке говорить Ніцше не просто повертає первинний образ речі але й завжди привносить зміну, бачимо що Лозниця так описує екзистенційний проект Ніцше, вічне повернення того самого але іншого вдосконаленого[26], людина щораз повертається більшою людиною а її воля щораз стає більш належною їй. Філософ наголошує на виключній ролі самоперевершення у процесі подолання людини, стара людина повинна перевершити себе, зруйнуватись для надлюдини і ключовим каталізатором цього є її жадання влади.

Інша дослідниця Іщук А.А. вважає, що ідея надлюдини у Ніцше в першу чергу є критичним випадом у бік тогочасної дійсності на фоні наростаючої науково-промислової революції та все більших можливостей для поширення

індивідуальної волі на широкі маси[27]. Проте контрпозиція Ніцше до “*morale bourgeoise*” слугувала як видається причиною його зречення понятійного апарату засадничих термінів моралі у відношенні до надлюдини, таким чином надлюдське можливе тільки за умови амбівалентної моральної позиції надлюдини. В книзі “Так казав Заратустра” філософ метафорично описує процес перетворення людини у надлюдину описуючи це через образи “верблюда”, “лева”, “дитини”. Спочатку людина перебуває на стадії верблюда, коли вона відчуває на собі тягар соціальних цінностей та особистої відповідальності, вона змушена дотримуватися різнорівневих норм доброчинності перебуваючи у рабській залежності від не своїх бажань та волі. Потім людина готова скинути з себе це ярмо і почати самотійно реалізувати своє індивідуальне “Я” через скажемо так “оперативне управління” своїми можливостями. Вона стає левом який гордо може заявляти про свою людськість оскільки це метафоричний образ вищої людини але ще не надлюдини. На третьому етапі становлення, етапі дитини, вона здатна остаточно побороти не свої цінності та здійснити акт творення, це образ найвищої запитувальності і беззастережної реалізації власного бажання. Подібна метафоричність нашофхує на відстеження логічного переростання людиною своєї тваринної суті у процесі становлення надлюдиною.[2]

Можемо з огляду на попередні міркування також погодитися з дослідником Д.Д.Ледницьким яким у кандидатській дисертації на тему “Проблема суб’єкта і розвитку “Я” у творчості Ф.В. Ніцше” [20] запропоновано розглядати становлення ніцшевої надлюдини як процес переростання інстинктивної природи діонісійського начала в якому сама природа говорить мовою неусвідомленого потягу і перехід до геніальної людини в якій втілюється “інтуїтивний творчий потенціал”. “Пошук ідеалу людини, спроможної перебороти кризу у розвитку людства, вінчає погляд на надлюдину як на граничний стан; лише у прагненні досягти цього стану, людина може бути людиною” [28, с.18]

Так чи інакше “надлюдина” виникає як наступний етап розвитку людини проте в процесі набуває протилежних специфічних особливостей і виступає антиподом щонайменше сучасній для Ніцше людині. Головною ж відмінністю є здатність надлюдина, можна припустити, поєднувати у собі діонісійське та аполонійне начала, радісний життєвий порив з цілісним ідеалом життя. Надлюдина є істинним суб’єктом пізнання життя, проте також вона є незвичним суб’єктом пізнання самої себе оскільки не досліджує себе а переборює, не стає досконалішою але іншою. Вона перетворює світ навколо себе слідуючи власному волінню не спираючись на зруйновані нею старі ідеї та принципи, в певному сенсі життя надлюдина перетворюється на безперервну боротьбу з фундаментальними історично сформованими цінностями людського існування. Надлюдина чийм прагненням є власна сила та воля перетворюється на єдине розумне начало світу, його мета і сенс від її, надлюдина, становлення тепер обертаються навколо ідеї вічного повернення волі у життя через надлюдський акт здійснення.

Важливим у контексті розгляду питання про надлюдину, згадати образ “вищої” людини який виступає у філософа певним проміжним етапом становлення людини. У книзі “Так казав Заратустра” ми зустрічаємо розділ який присвячений саме знаходженню вищими людьми Заратустри. Образи віщуна, королів, зраненої людини, штукаря, священника, найбридкішої людини, жебрака, тіні. Заратустра говорить до вищих людей - “Нехай усі ви воістину вищі люди, (...) - та для мене ви не досить високі і сильні. Для мене тобто для невблаганного, що мовчить у мені, та не завжди мовчатиме.(...)Бо хто, ось як ви, стоїть на хворих і хирлявих ногах, той, усвідомлено чи неусвідомлено, передусім хоче, щоб його щадили.” [2, с.234] Образи вищих людей у Ніцше це найперше яскраві індивідуальності, тобто такі особистості, які виступають опозицією до сірої маси. К.Ясперс говорить про ідею філософа, що вищі люди для Ніцше це у першу чергу такі, які здатні позбутися всіх релігійних, метафізичних та

моральних ілюзій на шляху досягнення великої мети - відокремлення людини від тварини. [12, с.250]

Як зазначалося раніше у цьому розділі, надлюдина постає абсолютним руйником усіх сформованих інститутів влади, це також невідворотний виклик усій соціокультурній структурі та ціннісним орієнтаціям людства. На противагу людині, надлюдина є згармонізованим результатом самоперевершення на попередньому етапі розвитку особистості, вона здатна не тільки накопичувати у собі знання але й використовувати їх у повній мірі володіючи ситуацією. Ніцше передбачає, що для надлюдини буде доцільно сприймати людину як попередній еволюційний етап, так як остання сприймає до прикладу мавпу, проте у той самий час у книзі “Так казав Заратустра” при концептуальному підході до аналізу ми можемо простежити тенденцію за якої Ф.В.Ніцше не відмежовує надлюдину від людини у соціальній площині. Тобто прихід надлюдини як результат реалізації прихованого у людині потенціалу не є вироком для людини а навпаки можливістю. “Надлюдина, в буквальному сенсі слова, є скоріше той, хто перевершує колишню людину єдино для того, щоб перш за все привести донині існуючу людину до його ще не втіленої суті і міцно встановити його в ній”. [10, с.50]

Концепція надлюдини у Ніцше продовжує його антиметафізичний випад, заперечення традиційної системи цінностей, підтвердження справдності принципу вічного повернення як логіки розгортання процесу трансформації людини. Знаходження філософом характеристик людського існування відбувається саме за рахунок з'ясування засад її буття у процесі вічного повернення та експлікації суті синтезу надлюдського у цьому процесі.

2.4 Висновки до розділу 2

У цьому розділі ми розглянули антропологічну концепцію Ф.В.Ніцше. Важливими складниками даного дослідження є поняття надлюдини у Ніцше та його уявлення про людину його часу. Антропологічна концепція Ніцше ґрунтується на його уявленні про людину, як перехідний етап між твариною та надлюдиною. На думку філософа людина не являє собою нічого особливого, вона тільки містить у собі потенцію до подальшої трансформації у надлюдину. З цієї причини Ніцше критикує сучасну йому антропологію через її надмірний антропоцентризм. Визнаючи за антропологією низку сутнісних недоліків, він формує свою антропологічну концепцію яка головне заперечує твердження про довершеність розвитку людини, її “вінценосність”.

Критика сучасності у Ніцше набуває осьового значення. Філософ критикує сучасну йому людину через її змаління. Ніцше заперечує метафізичні вірування європейців, виступає проти християнства у якості інституту. Також філософ критикує сучасні йому моральні цінності, дефіцит мужності та поширення пасивного нігілізму. Через пасивний нігілізм Ніцше передбачає прихід “останньої людини” яка покладе кінець потенційної трансформації людини у надлюдину. “Остання людина” Ніцше характеризується відсутністю мужності та сили для реалізації власної волі, вона є представником “сірої маси” та в усьому тримається колективного переконання, людська моральність та християнська система цінностей для неї є ширмою за якою вона приховує власну малість.

Концепт надлюдини у Ніцше сформувався у книзі “Так казав Заратустра” та є утіленням реалізації діонісійського ідеалу культуротворчості. Так надлюдина постає трансформаційним здобутком особистості, результатом власного розвитку людини та переходом на інший ціннісний рівень. Надлюдина більше не залежить від традиційних цінностей, таких як співчуття, милосердя, добро чи уявлення про зло. У звичному розумінні цього вона є аморальною та антигуманною. Проте, у Ніцше ми бачимо що цей антигуманізм є справжнім тільки по відношенню до сучасної йому людини, насправді ж надлюдина більше

не ставить вимоги бути до неї гуманною, вона беззастережно вступає у боротьбу зі світом за утвердження власної волі, суцільної “волі до влади”.

РОЗДІЛ 3

НІЦШЕ ПРО СПРАВЖНЮ ЛЮДИНУ

3.1. Проблема переоцінки всіх цінностей

Надзвичайно важливим для людини є можливість спиратися на певну систему яка б визначала прийнятні та неприйнятні моделі поведінки та засоби досягнення цілей. Так важливо не саме лише продовження існування а його духовне наповнення, позаматеріальна складова людського буття яка наділяє усе смислом, увиразнює елементи. Історичний розвиток призводить до зміни епох, кожна з яких привносить нові цінності та орієнтири у культуру.

Період життя філософа Ф.Ніцше вирізняється у світовій історії серед інших своєю змінюваністю, технологічний розвиток стимулював розвиток нових соціальних інститутів та пробуджував до життя нові соціальні виклики. Це призвело до утворення нових ідей та цінностей, які краще відповідали б тогочасним реаліям життя. На фоні таких перетворень спостерігається модифікація самосвідомості людства: суб'єктність людини по відношенню до навколишнього світу вийшла на передній план історії - із об'єкта буття вона перетворюється на суб'єкт та починає відігравати ключову роль у його творенні. Так, М. Хайдеггер у праці “Ніцше”, досліджуючи концепції “волі до влади” та надлюдини, писав, що нове людство, яке прагне досягнення цілі, “вимагає надлюдини” – вищого суб'єкта закінченої суб'єктивності, встановлення волі до влади. [10, с. 267]

У контексті переоцінки всіх цінностей у філософії Ніцше чільне місце займає праця “Так казав Заратустра”. Ніцше говорить, про необхідність перевершити людину у собі, “надлюдина” це сповідування інших цінностей. Тут з'являється порівняння людини з канатом який натягнутий над прірвою, людина подібна до нього - у філософа цей канат це зв'язок людини з тваринним та надлюдським[2]. Ніцше прагне змінити людські цінності на нові, оскільки це дозволило б привнести нові цілі, пробудити прагнення до надлюдини. Цінності від яких закликає відмовитися філософ, це цінності у першу чергу трансцендентальні, метафізика сучасної йому європейської “платоніки” знаменує для нього прихід останньої людини, Ніцше прагне зруйнувати метафізику засновану на

пропаганді платонівського світу ідей, він хоче “заземлити” людину адже тільки так вона може прагнути возвеличування себе, відчувати себе творцем. Тобто якщо раніше, до думки Ніцше і до значних соціально-політичних перетворень, людина підкорялася імперативу морального вчення і традиційному світосприйняттю, що ґрунтувався на вірі у визначеність від “вищого індивіда” то тепер вона відкрила для себе “саму” себе як джерело руху і точку детермінації. У результаті девальвації традиційних моральних цінностей знецінюється і їх “творець” – істина визнається хибною. Як наслідок, виникає потреба в новому ідеалі - реалізі власне надлюдської волі. В продовження цього пункту третього розділу можна торкнутися проблемного питання відносин філософа Ф.Ніцше з сучасним йому соціальним устроєм, а саме звернути увагу на його оцінку поширення масового, також окремо варто зосередитися на його оцінці християнської церкви як головного промоутера старої системи моральних цінностей, уявлень про істинне та неістинне, добро і зло.

Г.Юнгер у книзі “Ніцше” припускає, що на антихристиянську позицію філософа вплинув найперше його життєвий досвід. На думку Юнгера Ніцше фактично підтримує твердження Мартіна Лютера у його випадках супроти католицького престолу про те, що церковний устрій повністю протилежний життю Христа, що церква проповідує протилежні ідеї по відношенню до вчення Христа. [14, с.63]

Робота Ніцше “Антихрист”, у якій філософ проголошує думку “Хай гинуть слабкі та понівечені”[5, с.19] демонструє його відношення до головної чесноти християнства - співчуття. Вважаючи християнство релігією співчуття філософ був готовий гостро критикувати його з позиції захисту життя від намагання християнина зберегти те що “дозріло для загибелі”. Цю чесноту, співчуття, Ніцше вважав протилежністю тону життя, намаганням придушити життєву енергію. Співчуття за поглядами Ніцше це чеснота, яка бореться з життєвою енергією в людині. Коли людина співчуває вона витрачає свою життєву енергію для того щоб продовжити існування об’єкта співчуття, який у кінцевому рахунку

приречений на загибель. Таким чином життєва енергія людини пригнічується, вона знаходить їй хибне застосування. Ніцше вважає, що співчуття протистоїть закону розвитку, закону селекції, адже підтримує життя у тому, що дозріло для загибелі і веде боротьбу з життям на користь знедолених і засуджених нею. Ця множина всіляких вад, яким співчуття подовжує життя, надає двозначність самому життю. Посилаючись на Артура Шопенгауера, Ніцше називає співчуття “практичним нігілізмом”, тобто тим, що заперечує волю до життя. [5, с.22] Філософ також характеризував християнське співчуття як маніфест з неіснуючого Ніщо, фрустраційний чинник який поширюється через метафізичне світосприйняття та позбавляє людину можливості інстинктивного сприйняття, розкриття життєвої енергії та позбавлення від усього вбого та змарнілого. До метафізичної термінології у мові про Ніщо Ніцше відносить наступні поняття: Бог, потойбічний світ, інше життя, спокутування, каяття, райське блаженство. [5, с.22]

Філософ специфічно трактує поняття християнського первородного гріха. Він твердив, що релігія християнства наклала відбиток занепаду на розуми багатьох людей, серед них були “великі уми” яких концепт гріховності обмежив у їхньому прагненні до перевершення майбутнього. [23, с.20] Наставник філософа Шопенгауер у стосунку до проблеми первородного гріха пропонував сприймати його як певну алегоричну оболонку круговерті волі і заперечення волі. Так первородний гріх це воління Адама а християнська спокута цього гріха це заперечення утвердженої волі. Ця боротьба проти волі є на думку Шопенгауера ядром християнського віровчення. [15, с. 651]

У статті “Фрідріх Ніцше: критика християнства чи антихристиянства” Р.І.Данканич, автор акцентує увагу на немовбито внутрішньому конфлікті самого філософа, що проглядається в його намаганні впізнати серед нашарованих з часом хиб справжній образ Христа.[29] Ніцше розрізняє образ Христа як спокуту і решту ознак що тільки з часом були додані переписувачами священних текстів і у цьому контексті висуває звинувачення у бік державних та

духовних мужів які прикриваючись християнством лицемірять самі з собою не виконуючи навіть власних вигадок записаних у Євангеліях. Антихристиянська риторика Ніцше все ж залишає широкий простір для невизначеностей пов'язаних найперше з його намаганням відокремити Христа, як християнина від решти християн-антихристів.

Для Ніцше в його розмислах про світ актуальною залишається проблема “смерті Бога”. Вперше він звертається до цього у своїй третій книзі “Весела наука”, де фраза “Бог помер” вперше проголошується автором у якості фатального наслідку для всіх попередніх уявлень про світобудову. Акцентування уваги філософом на “смерті Бога” не було банальним проголошенням перемоги атеїзму, у цьому крилася набагато глибша трансформація що полягала в усуненні зі світу будь якого надприродного начала. Хайдеггер розцінював цю ситуацію у Ніцше, як проголошення не тільки кінця християнського бога але й як кінець будь якої позалюдської метафізики взагалі.[10, с.38]

“Нехай те, по чому сьогодні визначають європейця, називають «цивілізацією», «гуманізацією», чи «поступом», нехай це просто, без похвали і огуди, політично формулюють як «демократичний рух Європи», - за всіма моральними й політичними авансценами, на які посилаються цими формулюваннями, відбувається страхітливий фізіологічний процес, який дедалі більше формується в потік, - процес взаємного уподібнення європейців...”. [6, с.135] Ніцше акцентує увагу на тому процесі, який зараз нам відомий під терміном “глобалізація”, щоправда він простежує поширення типових культуральних моделей обмежуючись європейським континентом, його критичне зауваження стосується широкого спектру суспільно-політичних та соціокультурних перетворень які практично одночасно розвивалися у різних частинах світу в умовах поширення технологічного прогресу від початку промислово-технічної революції 18-го століття. Філософ зауважує, що процеси які відбуваються у Європі поширюють типові моделі поведінки наділяючи всіх без виключення рівними правами та можливостями паралельно посилюючи

ієрархію управління новоствореною масою “вільних рабів”. Демократичні цінності, не без християнського уявлення про рівність усіх, виступають ширмою за якою ховається лицемірне прагнення нав’язати свою волю масам. «Визначальною та кардинальною пружиною в людині, як і тварині, є егоїзм, тобто потяг до буття і благополуччя» [16, с. 387]

В тому що стосується критики моралі у Ф.Ніцше домінує позитивіський підхід, що на практиці означає заперечення метафізичної складової морального. Ніцше не спростовує існування морально мотивованих дій, він просто констатує той факт, що подібні дії засновані на помилкових умовах. Помилкові передумови виникають внаслідок того, що люди не здатні насправді простежити причинно-наслідковий зв’язок що призвів до того чи іншого вчинку а також не можуть передбачити у повній мірі комплекс наслідків вчинку, проте люди вважають що їм доступне і те і інше. Так виникає моральне судження засноване на хибних передумовах. Філософ вважає що люди насправді не можуть бути вільними у своїх вчинках оскільки мусять діяти згідно вже сформованих обставин і тому моральні судження, якими вони будуть користуватися будуть покликані виключно на захист від усвідомленого спостереження за сформованою дійсністю. Ф, Ніцше тут помітно передчуває швидку появу оформленого Фройдом психоаналізу, оскільки по суті стверджує примат індивідуального несвідомого над думками, мотивами, бажаннями та діями людини.[30] Отож, відповідно до думки Ф.Ніцше у книзі “Ранкова заграва”, мораль сформувалася як метафізичний феномен внаслідок існування як мінімум двох хибних передумов, а саме: по-перше це уявлення про існування вільних здатних до морально відповідального вчинку діячів та по-друге існування непідтвердженої помилкової віри у дієвість певних звичаєвих та традиційних практик та методів. «Коли панує звичаєва моральність, будь-який оригінальний ум зазнає мук нечистої совісті...» [7, с. 41]

В праці “Ранкова заграва” Ніцше виступає у контрапозиції до Шопенгауера та Канта і заперечує існування іншого відмінного від існуючого реально світу і

як наслідок існування обумовлених метафізичними чинниками моральних приписів. По суті філософ переходить на засади дарвінізму та підтримує натуралістичну причинно-наслідковість в судженні про людські вчинки, що означає фактично відсутність будь-якої “свободи волі” для людини.

3.2. Ф.Ніцше про справжню людину.

Концепція справжньої людини Ф.Ніцше наприкінці цієї роботи все так само залишається загадкою філософа нам як дослідникам його філософського спадку. Найперше варто згадати про низку провокативних інтерпретацій філософських поглядів Ніцше у частині його поглядів на сутність питання про людину. Філософа часто називають тим, хто ненавидить людину, заперечує її право на існування, і дійсно низка його висловлювань про людину може наштовхнути на такі думки, до прикладу: “Воістину людина - брудний потік.” або “Велика відраза до людини - ось що заповзло мені в горлянку і душило мене...”. [2, с.219] Можливо на перший погляд здається, що людиноненависництво Ніцше дійсно носить характер девіації розніженого інтелектуальним фрондерством філософа, але розглянувши більш детально його розмисли про людське можна збагнути логічні передумови таких різких висловлювань. Ніцше ще у “Народження трагедії з духу музики” відійшов від сприйняття людини з точки зору метафізично - фізичного дуалізму, ствердивши приналежність цього створіння до світу проявлених форм. Таким чином позбавивши людину аури таємничої сенсовості потойбічного, він позбавив її ідеалізованих характеристик, таких як наявність вищої мети, романтизований зв'язок з природою, першість людини у світі. Тобто виявлена ним обмеженість людини зумовила з його сторони переможну критику її неспроможності. [3]

Ніцше, пише про людину, що її особистість має бути розкрита. Він закликає присвятити своє життя пошуку власної внутрішньої особливості, розвитку себе, знову ж таки перевершенню. Він бачить проблему у тому, що наразі ніхто не

наважується на таку внутрішню роботу над собою, всі надають перевагу носити маски відповідних соціальних ролей що супроводжуються певною міфотворчістю з вигаданими відповідними сенсами. Але у “Несвоєчасні міркування: Шопенгауер як вчитель” філософ уже не має того оптимізму який би дозволяв йому вірити у можливість для людини відкрити себе через своє власне зусилля, принаймні у нього вимальовується тепер невпевненість у тому що кожен здатен це зробити. Так формується у нього уявлення про “вищі” та “нижчі” люди. Філософ задається питанням а чи може кожна людина розкрити свою особистість для становлення? Відповіддю є його пропозиція для людей служити тільки унікальному і вищому, не розтрачувати своє життя на служіння масовому. [1]

У більш пізніх творах ідея “вищості” розвивається Ніцше через протиставлення героїчного буденності, героя супроти маси. Подібне витіснення ідеї цінності кожної людини характерне для думки філософа. Вищі люди для нього, це ті з ким він надалі буде вести діалог, це ті хто усвідомлюють свою відповідальність за себе, за своє майбутнє, майбутнє культури та цивілізації. Це усвідомлення відповідальності зумовлене присутністю у них відчуття абсолютної присутності всієї метафізичної повноти в них самих.

Ф.Ніцше розглядає для людини можливість істинного та не істинного шляху. Людина має йти істинним шляхом для розкриття свого потенціалу, а саме творити історію замість того щоб засвоїти певні правила історичного розвитку чи то фактологічну базу історичної науки. Філософ заперечує для людини необхідність історичної освіти оскільки подібне вчення може тільки нашкодити розвитку особистості. Історична наука обмежує дух людини, вчить тому що вже неможливо і затьмарює унікальність кожного моменту людського буття який готує людину до щомиттєвого подвигу. Стаття “Про користь та шкоду історичної науки для життя” пропонує нам ще дві думки філософа у відношенні теми історії. Ніцше говорить тут також про дві позиції сприйняття - історичну та над-історичну. Історичне світосприйняття означає, що людина повністю знаходиться

у коловирі історичної події і не здатна оцінити перспективи та ризики її подальшого розвитку. Над-історична позиція сприйняття дозволяє оцінити ситуацію, простежити її розвиток головне за рахунок того що людина виконує роль спостерігача, спостерігає за розвитком події не залучаючись до неї повністю, пам'ятаючи про вищу мету. [8]

Людина має жити для великої цілі, і у цьому ключі філософом також підкреслюється важливість егоїзму. Людський егоїзм у Ніцше не має негативної конотації, це у першу чергу відповідальність людини за себе перед самою себе. От саме для здійснення цієї відповідальності людина й має бути егоїстично самотійною у здійсненні своєї волі. “«... для чого існує окрема людина — ось про що ти маєш спитати самого себе, і якби ніхто не зумів дати тобі відповіді на це, то ти маєш спробувати знайти виправдання своєму існуванню...”. [8, с.32] Егоїзм Ніцше вимагає від особистості думати про себе як найцінніше, працювати заради себе як найбільшої мети власного існування і таким чином возвеличуватися через власне зусилля. Це веде до перевершення себе у ціннісному та опціональному аспектах. Оскільки людина мотивуючись своїми егоїстичними міркуваннями повинна постійно працювати над досягненням своїх цілей вона не дозволяє пасивному нігілізмові захопити її думки та дії, тим самим її егоїзм перетворюється у акт творення себе та світу у форматі “над-...”.

Тепер що стосується твердження Ф.В.Ніцше про подолання людини. Відразу варто зазначити, що подолання людини відбувається нею самою. Тобто людина сама себе має подолати на шляху до становлення надлюдини. І у цьому власне імаментно присутня головна проблема даної роботи, якою є людина що її має вона ж і подолати. Людина у Ніцше слабка, огидна істота на розпутьті між смертю і життям, позбавлена присутності у реальному світі та переборена своїми страхами. Люди є різні, не всім доступний потенціал розвитку, але у той самий час кожна людина має прагнути до звеличення своєї особистості. На противагу цій існуючій людині у перспективі розвитку є надлюдина, як результат переборення людиною самої себе, і ось ця надлюдина це вже тотальне

заперечення властивих людині особливостей та характеристик. Таким чином ось і є “справжня людина” захована у протиріччі тваринного природного та синтетичного надлюдського. Як говорив філософ “Людина це канат натягнутий між звіром та надлюдиною”.[2, с.9] Може здатися що Ніцше є антигуманістом у його оцінці людини, але можливо він є не антигуманістом а взагалі вийшов у своїх роздумах за межі гуманного. Дійсно заперечення філософом людини через декларацію надлюдського це відхід від гуманізму як концепту навколо якого формується система цінностей.

Важливо згадати у взаємозв'язку з визначенням людини у філософії Ніцше, про “волю до влади” у ситуації становлення людини через саму себе надлюдиною. Загалом філософ визначає що “воля до влади” присутня у житті у двох вимірах. У більш простій формі ми говоримо про біологічний вимір “волі до влади” який проявляється на рівні природного розгортання життя на планеті. Це прагнення живого до розвитку та захоплення, виживання. У більш широкому сенсі “воля до влади” буде трактуватися філософом як внутрішня рушійна сила людини, сила яка спонукає людину прагнути перетворення на єдину рушійну творчу силу у світі. Саме такою “волею до влади” володіє людина і саме цю волю вона використовує для становлення надлюдини. [2]

Справжня людина Ніцше це нігілістичне створіння. Нігілізм такої людини полягає у прагненні зруйнувати те що її оточує, ба навіть зруйнувати саму себе заради вищої цілі перетворення. Знову ж таки тут немає сенсу згадувати розрізнення нігілізму на активний та пасивний, але це важливо зазначити що та справжня людина у філософа несе цю жертву самій собі, повинна через нігілізм відкинути знайоме перед зустріччю з надлюдиною. “Я люблю всіх, що, мов важкі краплини, падають поодиночі з темної хмари, навислої над людиною, – вони провіщають блискавку й гинуть як передвісники. Дивіться, я передвісник блискавки і важка краплина із хмари, але ім'я тієї блиска - надлюдина”.[2, с.10]

Справжня людина розглядається філософом без прикрас, він намагається розхитати усталені норми сприйняття людини і у своїй антропологічній

концепції формує уявлення про людину з погляду на минущість її існування та максималізоване обмеження зони її впливу. “Людина — непомітний, надто високої думки про себе тваринний вид, час якого, на щастя, обмежений”.[9, с. 185] Він заперечив божественну суть людини але одночасно з тим і не дає їй високу оцінку з біологічної точки зору у якості тваринного виду. Таким чином відмінність людини від тварини за рахунок кількох додаткових опцій усвідомлення, не вирішує екзистенційної невизначеності людини, не позбавляє її тваринного але й не перетворює у щось кардинально відмінне, чи остаточне. Існування людини у соціумі підтримує її у цій невизначеності, особливо з розвитком демократичних інститутів та поширенням толерантних інклюзивних моделей побудови держав. Філософ зауважує, що реалізації особистості, можливості її самоперевершення наразі загрожує прагнення все більшої кількості індивідів злитися у масу і прийти до певного нормативного зразка. У цьому контексті людина починає знову повертатися до тваринного зразка, перетікати у стадо. Ніцше передбачає занепад справжньої людини, втрату нею можливості до розгортання надлюдського рівня буття у собі. Він передбачає пришествя “останньої людини” якою буде покладено край існуванню людства.

“Остання людина” це найгірший прояв людської слабкості, забуття людиною своєї істинної природи. Остання людина і є узагальненим висновком реалізації реактивних сил у світі які направлені на викривлення у людині прагнення до самоперевершення та розвитку. Остання людина постає останнім станом самозбереження для реактивної людини, яка не може досягнути й витримати волю, волю до загибелі, до перевершення, до реалізації свого духу. Таким чином, наприкінці цього розділу ми можемо узагальнити, що уявлення Ніцше про справжню людину формуються шляхом виокремлення її у якості перехідної ланки у антропологічному переході до надлюдини. Перебуваючи на еволюційному зламі між твариною та надлюдиною, справжня людина покликана забезпечити реалізацію волі до влади у світі на користь перевершенню самій себе.

К. Ясперс досліджуючи роботи Ніцше звернув увагу на той факт, що у своїх дослідженнях людини Ніцше постійно здійснює її якісне заперечення. Основними аспектами ніцшеанського підходу до людини є невдоволеність нею, розуміння людини, як дещо від початку мінливе, нестійке, що дає можливість Ясперсу вбачати в філософії людини Ніцше екзистенціальне підґрунтя: людина, яка сама себе створює, та творчість, як свободу без трансценденції, що є незмінним атрибутом в людинотворенні самої себе. На думку Ясперса, Ніцше усвідомлює у кінцевому рахунку, що все цінне у людині може розвинутиися тільки через отримання нею життєвого досвіду у якості людини. [12]

3.3. Висновки до розділу 3

У цьому розділі ми проаналізували процес ніцшеанської переоцінки всіх цінностей та спробували сформулювати уявлення про справжню людину у Ф.В.Ніцше. Загалом проблема переоцінки всіх цінностей є наскрізною у всій творчості філософа, оскільки буквально кожна його робота є певним критичним викликом по відношенню до сучасності або до минулого. Ніцше проголошує переоцінку всіх цінностей у першу чергу у взаємозв'язку із його атакою на метафізичне обґрунтування європейської культури Він заперечує християнські цінності, також виступає проти поширення, у сучасному розумінні, демократичних практик. Ніцше позбавляє світ надприродного начала, проголошує “смерть Бога”, та зміщує вектор уваги на “надлюдину” як основний творчий суб’єкт проявленого світу. Філософ виступає з критикою втечі від поцейбічного світу, опротестовує уявлення людей про християнський рай або у ширшому значенні метафізичне призначення людини, що ним обґрунтовується її існування у світі.

Справжня людина у Ніцше зафіксована тільки як проміжний етап становлення надлюдини. Оскільки філософ визнає всіх людей слабкими та морально знівеченими особами які повинні постійно удосконалювати себе на

шляху до становлення надлюдини. Єдиним можливим варіантом існування справжньої людини є постійне нігілістичне руйнування суспільних умовностей та боротьба з моральними цінностями християнства. Справжня людина існує у неперестанній боротьбі за власне існування, вона усвідомлює власну недосконалість і протистоїть їм.

ВИСНОВКИ

Метою даної дипломної роботи було розкриття суті концептуального образу справжньої людини у філософії Ф.В.Ніцше. Найперше нами було проаналізовано його культурологічні погляди з метою виявлення його критичних зауважень по відношенню до сучасної йому культури, збагнути можливі вектори розвитку його думки у тому що стосується наступного розділу, а саме антропологічної концепції Ніцше.

Культурологічна концепція Ніцше полягає у критиці сучасної йому культури, а саме акцентуації на проблемі переважання аполлонічного у витоках європейської культури. Для початку ми з'ясували що Ніцше виділяє два онтологічні начала які проявляють культуротворчу активність. ЦЕ діонісійське та аполонічне в культурі. Діонісійське Ніцше визначає як ефект образності грецького бога Діоніса, що є уособленням грецької трагедії. Діонісійське відповідає за відчуття первинного жаху проживання, йому належить ефект усвідомлення людиною своїх тваринних інстинктів та опанування життєвої інтуїції що є виразником притаманної людині психофізіології. Ніцше вважав, що в культурі Діонісійське проявляється найперше через музику, у цьому ключі він високо цінував Вагнера як месію повернення діонісійського начала в європейську культуру (згодом розчарувався у ньому). Екстатичність яка приходить через діонісійське усвідомлення життя здатна розірвати покров "ма'ї", ілюзію раціональної організації світу.

Аполонічне на протигагу діонісійському є раціональним підходом до культуротворення. Аполонічне начало є втіленням порядку та гармонії, воно

створює ілюзію ясності і відомості істини буття. Ніцше люто засуджує аполонічне начало європейської культури як домінанти оскільки простежує прихід пасивного нігілізму та культури декадансу саме через посилення раціонального елементу в європейському соціокультурному дискурсі. Філософ зауважує що пасивний нігілізм покликаний до життя переконаннями людини у тому що вона здатна досягнути засадничі основи життя, про те що людині доступні справжні знання про добро та зло. Виходячи з цього пасивний нігілізм здатний руйнувати не з великої мети перетворення а з хибного уявлення людини про власну обізнаність. Декаданс як культура занепаду є кінцевим результатом логіки розгортання пасивного нігілізму у світі. Ніцше захоплюється грецьким періодом культури та звертає увагу на те, що вдалим поєднанням аполлонічного та діонісійського начал можна вважати еллінську культуру. Для греків було зрозуміле трагічне життя, грецька трагедія це втілення горизонтальної гармонії людини і світу, особливо через музику яка виступала відображенням душевних переживань грецького глядача.

Антропологічні погляди Ніцше характеризуються критикою у бік європейського антропоцентризму та метафізичного виправдання існування людини у якості довершеного зразка. Ніцше говорить про європейську антропологію тільки як про науку яка не може існувати через власні хибні передумови. Знову ж таки тут ми зустрічаємо ніцшеанську критику людини, оскільки філософ заперечує можливість звернення до людини у якості центру, тобто його антропологічній теорії абсолютно протилежний антропоцентризм. Ніцше критикує сучасну йому людину за ту систему цінностей яку вона сповідує, християнство та його доктрина є для Ніцше рабською, сучасна людина постає у нього слабкою та безвольною субстанцією. У цьому контексті вона є тільки потенційним носієм надлюдського, Ніцше ставить до неї вимогу безперервного особистісного розвитку на шляху трансформації у надлюдину, неодноразово він вимагає в людини подолати саму себе.

Концепція надлюдини є ключовою концепцією у всьому філософському спадку німецького філософа. Вчення Ніцше про надлюдину різними науковцями сприймається по різному, проте є два найпопулярніші трактування, перше полягає у тому що концепцію німецького філософа сприймали як пропаганду нацизму а у образі надлюдини вбачали утілення арійства, а от інше трактування прочитує образ надлюдини Ніцше як форму філософського осмислення буття людини, цілепокладання розвитку особистості людини. Надлюдина у Ніцше постає відмінної від людини формою життя, інколи можна зустріти сприйняття надлюдини як іншого біологічного виду, проте це не так. Ніцше не прив'язує образ надлюдини до якоїсь натуралістичної теорії еволюції чи тим паче не говорить про інший вид. Надлюдина постає іншою у першу чергу у смисловому вимірі, головне в її становленні це сутнісна складова яка полягає у тих ціннісних орієнтаціях які притаманні трансформації людини у надлюдину. Становлення надлюдини відбувається через проходження певних етапів у контексті процесу “вічного повернення”. Загалом Ніцше виділяє три етапи становлення людини на шляху трансформації, а саме: етапи верблюда, лева та дитини. Пройшовши зазначені три етапи становлення людина перетворюється на істоту не зв'язану більше старими ціннісними орієнтирами, вона здатна у повній мірі керувати своїми прагненнями та скеровувати свою волю у якості творчої сили світу. Надлюдина у кінцевому рахунку стає руйнівником, її головна мета це руйнування старого заради формування нового, утвердження власної волі.

Говорячи про справжню людину Ф.В.Ніцше, аналізуючи його роботи було виявлено, що справжня людина це доволі складне формулювання для того щоб дати для нього академічно правильне визначення. Поетика філософських розмислів філософа та відсутність чіткої філософської системи значно ускладнює пошук відповідних тез Ніцше які могли б дати вичерпну відповідь на питання “Чим цес таки є справжня людина на думку Ніцше?”, тому для відповіді нам довелося звернутися до методу філософського узагальнення, і розкривати

суть поняття справжня людина через дотичні концепти філософії Ніцше які так чи інакше торкалися б теми людської екзистенції.

Справжня людина у філософії Ніцше є утіленням перехідного стану людини на шляху трансформації. Філософ, пише про людину, що її особистість має бути розкрита. Він закликає присвятити своє життя пошуку власної внутрішньої особливості, розвитку себе, знову ж таки перевершенню. Він бачить проблему у тому, що наразі ніхто не наважується на таку внутрішню роботу над собою, всі надають перевагу носити маски відповідних соціальних ролей що супроводжуються певною міфотворчістю з вигаданими відповідними сенсами. Справжня людина постає втіленням усвідомленої сутності, що прагне до становлення надлюдиною, це момент усвідомлення людиною своєї безпорадності та віктимності, етап відмови від милосердя та співчуття, перехід на засади аморальності та готовність до власного трактування добра і зла. Утім справжня людина це не надлюдина, це її передумова, світло що тільки пробивається через щілину обмежуючих факторів аполлонічного в культурі.

У підсумку цієї кваліфікаційної дипломної роботи ми можемо ствердити, що нам вдалося вивчити основні філософські пропозиції Ніцше такі як його культурологічна та антропологічна концепції що дозволило нам сформулювати цілісне уявлення про образ культури та людини (у контексті культури) з точки зору філософії Ніцше. Нами було зафіксовано та потрактовано основні терміни застосовувані Ніцше у тій частині його наукового доробку що прямо стосується теми нашого дослідження - “справжньої людини”. В останньому розділі даної роботи ми узагальнили весь об’єм опрацьованого матеріалу та сформулювали власну пропозицію щодо трактування поняття “справжня людина” заснованого на основоположних концепціях філософії Ф.В.Ніцше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Шопенгауер як вихователь/Ф.Ніцше; [пер. з нім. А.Савченко]. - Харків: Фоліо, 2020. - 187 с.
2. Так казав Заратустра. Жадання влади/Ф.Ніцше; [пер. А.Онишко., П.Таращук.] - Тернопіль: навчальна книга - Богдан, 2021 - 352 с.
3. Ніцше Ф. Повне зібрання творів : критично-наукове видання у 15 т. / Фрідріх Ніцше. — Т. 1 : Народження трагедії ; Невчасні міркування I—IV; Твори спадку 1870–1873. — Львів : Астролябія, 2004. — 770 + XII с
4. Фрідріх Ніцше. Повне зібрання творів. — Том 6. Людське, надто людське: Книга для вільних умів. Переклад з німецької Катерина Котюк. — Львів: Астролябія, 2012. — 408 с.
5. Ніцше. Самоперевершення / Т.В. Лютий. – К. : Темпора, 2016. – 978 с.
6. Дуалізм аполлонічного та діонісійського начал у творчості Ніцше./Ледницький Д. - с.63 - 68 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/013c888d-9c04-44e9-987a-77b5c9a0dd6d/content>
7. Культурологія: теорія та історія культури: Навчальний посібник./Тюрменко І.І., Горбула О.Д. - Київ.; Центр навчальної літератури. - 2004; с.368
8. Колюбаєв Б.Є. Концепція надлюдини в антропології Фрідріха Ніцше. квал.роб. бакалавра. / Колюбаєв Богдан Євгенійович.- Київ.; - 2022.; с.39.
9. Калтишев С.В. Ніцшеанство в естетиці ХХ століття: автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.08 / С.В. Калтишев ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2011. – 17 с
10. Аверинцев С.С. Софія-Логос. Словник. – 2-е вид. – К. : Дух і Літера, 2004. – 640 .
11. Захарчук О.Ф. Концепція суспільства в соціально-філософських поглядах Ф. Ніцше: автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.03 / О.Ф. Захарчук ; Дніпропетровський нац. ун-т ім. О. Гончара. – Дніпропетровськ, 2011. – с.18
12. Лозниця С.А. Ідея вдосконалення людини в європейській культурно-історичній традиції: парадигми розвитку: автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.04 / С.А. Лозниця ; Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України. – К., 2003. – 20 с.
13. Іщук А.А. Філософія «героїчної особистості» в художній літературі ХХ століття: автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.10 / А.А. Іщук ; Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2007. – 22 с.

14. Ледницький Д.Д. Проблема суб'єкта і розвитку «Я» в творчості Ф. Ніцше: автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.05 / Д.Д. Ледницький ; Дніпропетровський нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2001. – 18 с.
15. Данканич Р.І. Фрідріх Ніцше : Критика християнства чи антихристиянства. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. 2010. Т. 18. № 20 (1). С. 107–114.
16. Менжулін В.І. Філософія, біографія та психоаналіз: Випадок Ніцше. Частина 1. «Лікар» // Філософська думка. — 2009. — № 4. — С. 102—119.
17. Keith Preston, “The Nietzschean Prophecies: Two Hundred Years of Nihilism and the Coming Crisis of Western Civilization,” The Radical Tradition: Philosophy, Metapolitics & the Conservative Revolution, edited by Troy Southgate (Primordial Traditions, 2011)